

SINFDAN TASHQARI MASHG‘ULOTLARDA GRAMMATIK O‘YINLARNING AHAMIYATI, MAZMUNI VA ULARDAN FOYDALANISH USULLARI

Bovanova Umida Abduvahobovna

Ilmiy rahbar: Toshkent amaliy fanlar universiteti o‘qituvchisi v.b dotsent

Electron pochta: umidabovanova8@gmail.com

Amaliy fanlar universiteti Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi talabasi: Azatova Zebiniso

Annotatsiya: Sinfdan tashqari mashg‘ulotlar ta‘lim jarayonining ajralmas bo‘g‘ini sifatida ta‘lim-tarbiya tizimida alohida o‘rin tutadi. Bunday mashg‘ulotlar o‘quvchilarning darsdan tashqaridagi vaqtlarini mazmunli o‘tkazishda, ularni ijtimoiy faol shaxs sifatida shakllantirishda, so‘z boyligini kengaytirishda va nutq madaniyatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, grammatik o‘yinlar orqali o‘quvchilarning lingvistik salohiyati yana-da mustahkamlanadi, grammatik ko‘nikmalari amalda takomillashadi, ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyati rivojlanadi. Grammatik o‘yinlarning mazmuni va ulardan foydalanish usullari haqida ilmiy hamda amaliy ma‘lumotlar ko‘plab adabiyotlarda yoritilgan. O‘yin faoliyati o‘quvchilarning tilga bo‘lgan qiziqishini orttiradi, ularni bilim olishga undaydi, mustaqil izlanish va erkin fikrlash ko‘nikmalarining rivojlanishiga yordam beradi.

Kalit so‘zlar: Grammatik o‘yinlar, sinfdan tashqari mashg‘ulot, til o‘rgatish, motivatsiya, ijodiy yondashuv, mustaqil ta‘lim, muloqot, kompetensiya, interaktiv metod, nutq madaniyati, ta‘lim texnologiyalari, o‘quvchi faolligi, didaktika, psixologiya, o‘qitish samaradorligi.

Grammatik o‘yinlarni darsdan tashqari mashg‘ulotlarda qo‘llash bir qancha pedagogik maqsadlarga xizmat qiladi. Avvalo, o‘quvchilarda motivatsiyani kuchaytiradi, ularni faol ishtirok etishga jalb etadi, til tizimidagi murakkab grammatik qoidalarni oson va samarali o‘zlashtirish imkonini beradi. O‘yin asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar sintaktik, morfologik, leksik, fonetik jihatlarini tabiatdan ustomon o‘zlashtirishni, grammatika faniga bo‘lgan munosabatni ijobiy yo‘naltiradi. Har qanday tilda to‘liq, soflik va lo‘nda ravishda fikr ifodalash uchun grammatik bilimlar zarur. Lekin grammatikani faqatgina quruq qoidalar, bevosita yodlash asosida o‘rganish, ayniqsa, o‘smir yoshdagi o‘quvchilarda schnell zerikish, intizomdagi bo‘shashish, ularni ilmga bo‘lgan qiziqishining so‘nishiga olib keladi. Shu sababli, o‘yin texnologiyalari asosida grammatika o‘rganish didaktik va psixologik nuqtayi nazardan o‘zini to‘liq oqlaydi. O‘yinlarni ta‘lim jarayoniga kiritish orqali

o'quvchilarning mustaqil ishlash, o'z fikrini aniq, ravon bayon qilish, ijodiy fikrlash, muammoli vaziyatda tez va samarali yechim topish qobiliyati kuchayadi. Bu jarayonda o'qituvchi tashabbuskorlik qiladi, lekin bosh rol o'quvchida bo'lib, hamfikrlar bilan to'g'ridan-to'g'ri muloqotga kiradi, ta'limiy materialni mustaqil o'zlashtirish imkoniga ega bo'ladi. O'yin jarayonida savol-javoblar, rolli o'yinlar, musobaqa va estafeta turlaridagi ko'rinishlardan ham keng foydalaniladi. Bunday usullar o'quvchilarni grammatik o'zlashtirishga ham, jamoaviy ishlashga, hamkorlikda muammo yechishga, intellektual raqobatga undaydi [1].

Grammatik o'yinlarda asosiy e'tibor o'quvchilarni faollashtirish, ularning bilimlarini mustahkamlash, grammatik ko'nikmalarini amaliyotda qo'llashga qaratiladi. O'qituvchi ishtirokchilar uchun yengil yoki murakkab darajadagi topshiriqlarni tuzadi, yosh va individual xususiyatlarni hisobga olgan holda, bir-birini to'ldiruvchi hamda turtki beruvchi o'yin shakllaridan foydalanadi. Mashg'ulot davomida o'yin, viktorina, dramatisatsiya, qiziqarli savol-javoblar, mantiqiy fikrlashni talab qiluvchi topshiriqlardan foydalanish, o'quvchilarning grammatika ilmini mustahkamlashda juda samara beradi. Sinfdan tashqari grammatik o'yinlar o'tkazishda milliy qadriyatlar, xalq ijodi namunalarini ham faol tatbiq qilish mumkin. Masalan, maqol, topishmoq, lug'aviy krossvord, she'riy o'yinlar orqali o'quvchilar bir vaqtda grammatik bilimlarini amalda qo'llash va estetik dunyoqarashlarini boyitishi mumkin. Grammatika o'yinlarini samarali tashkil etish uchun o'zbek tilining morfologik va sintaktik xususiyatlarini chuqur tahlil qiluvchi maxsus o'yin topshiriqlari tuziladi. Amaliy mashg'ulotlarda matnlardan dastlab so'z tuzilishiga oid o'yinlar, keyinchalik gap tuzilishiga, oxirida esa mavzuli o'yinlardan foydalaniladi. Grammatik o'yinlarda ishtirok etuvchi o'quvchilar mavzular bo'yicha yaqindan fikr almashib, bir-birining tajribasidan, bilimidan foydalanadilar. Bu esa hamkorlikda o'rganish, musobaqalashish ruhini mustahkamlaydi. Dastlabki vaziyatlarda mashg'ulotga noxush qiziqadigan o'quvchi ham, o'yin jarayonida o'z yo'lini topa oladi, faol ishtirok eta boshlaydi. Grammatika o'yinlarida raqobat ruhi, kichik sovrinlar, rag'bat, ijtimoiy maqom, jamoaga ko'rinish, barchasi bunda muhim o'rin tutadi. Bunday faoliyat turlari orqali o'quvchilarda nafaqat tilga, balki umumiy o'qishga, faoliyatga, jamoada muloqotga ehtiyoj ortadi, shaxsiy sifatlar shakllanadi, darsda olgan nazariy bilimlar mustahkamlanib, amaliy ko'nikmaga aylanishi ta'minlanadi. Grammatik o'yinlar natijasida tilshunoslikka oid bilimlar qiziqarli va samarali tarzda o'zlashtiriladi; lug'at boyligi ortadi; to'g'ri yozish, to'g'ri so'zlash ko'nikmalari shakllanadi; murakkab grammatik holatlar oddiy va tushunarli ko'rinishda o'zlashtiriladi [2].

Sinfdan tashqari mashg'ulotlarda grammatik o'yinlar bilan ishlash ushbu mashg'ulotlarni metodik jihatdan to'g'ri tashkil etish, didaktik talablarni hisobga olish, pedagogik innovatsiyalardan foydalanish lozimligini ham nazarda tutadi. O'yinlar o'z-o'zidan maqsad emas, ularni qat'iy ma'naviy, tarbiyaviy va bilimiy vazifalarni hal

qilish uchun yo'naltirish kerak. O'yinlarni tashkil etishda o'quvchilarning yoshi, psixologik xususiyatlari, qiziqishlari, darajasi, individual va guruhli ishlash xususiyatlari inobatga olinadi. Har bir o'yin jarayoni o'zining kirish, asosiy va yakun bosqichlaridan iborat bo'lishi, o'quvchilarning qiziqishini doimiy rag'batlantirishi, ishtirokchilarning faolligini ta'minlashi zarur. Grammatik o'yinlardan samarali foydalanishda o'qituvchi asosiy tashkilotchilik rolini bajaradi, yo'naltiruvchi va boshqaruvchi bo'ladi, o'quvchilar uchun qiziqarli va yangi ma'lumotlar bilan boyitilgan savollar, topshiriqlar tayyorlaydi, o'zaro bellashuvga sabab bo'ladigan musobaqa shaklini tanlaydi. O'yin usullari orasida lug'aviy domino, so'z o'yinlari, gap topish, gap qurish, izohli lug'at bilan ishlash, parcha to'ldirish, bir-birining xatolarini aniqlash, yoddan gap aytish, grammatik tafakkur orqali topishmoq va mantiqiy masalalar yechish kabi turlar samarali natija beradi [3].

Grammatik o'yinlarning asosiy mazmuni avvalo o'quvchini faol ishtirokchi, mustaqil fikrlovchi, ijodkor, bilimga chanqoq shaxs sifatida rivojlantirishga xizmat qilishi, ularni mustahkamlashga qaratilgan shaklda tuzilishi zarur. Mazkur o'yinlarni tayyorlashda didaktik vositalar, zamonaviy jamiyat talab qiladigan ta'lim texnologiyalarining imkoniyatlaridan keng foydalansh imkonini beradi. O'qituvchi ilg'or tajribalarga tayanib, sinfni harakatga keltiradigan dinamik, ijodiy muhitni yaratadi va o'quvchilarning mustaqil, hamkorlikdagi bilim olishiga, tadqiqot olib borishiga, o'zini ifoda etishiga, erkin muloqotga kirishiga barcha sharoitlarni yaratadi. O'yin orqali o'qitish metodikasi nafaqat grammatik bilimlarni qiziqarli tarzda o'zlashtirish, balki ijtimoiy faol, nutqi rivojlangan, mantiqiy va ijodiy tafakkurga ega bo'lgan shaxslarni tarbiyalashda ham yordam beradi. Sinfdan tashqari mashg'ulotlarda grammatik o'yinlarning qo'llanilishi o'quvchilar orasida o'zaro yordam, rag'bat, hamkorlik, ijtimoiy faollik, do'stlik, tashkilotchilik, murakkab vaziyatda to'g'ri qaror qabul qilish kabi fikr va sifatlarni rivojlantiradi. Shuningdek, grammatik o'yinlarni o'tkazishda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish, multimediali o'yin dasturlarini tatbiq etish, interaktiv savol-javoblar asosida har bir o'quvchining faollik darajasini oshirish mumkin. Kompyuter texnologiyalari, mobil ilovalar, onlayn viktorina va viktorinalar, test o'yinlari, videodasturlar orqali grammatikani mustahkamlash o'quvchilarning motivatsiyasiga kuchli ta'sir ko'rsatadi [4].

Belgilash joizki, sinfdan tashqari mashg'ulotlarda grammatik o'yinlardan foydalanish o'quvchilar o'rtasidagi o'zaro raqobat, musobaqaviylik, liderlik sifatlarini ham oshiradi, o'z fikrini mustaqil, asosli va argumentli tarzda ifoda qilishga o'rgatadi. Grammatika bo'yicha bilimlarning aniqlanishi, tahlil qilinishi, mustahkamlanishi, ko'nikmabop mashqlar asosida qayta va qayta ishlanib turishi natijada yosh avlodda adabiy til normalariga rioya qilish, aniq grammatik me'yorlarda so'zlash va yozish malakalarining rivojlanishiga xizmat qiladi. O'quvchilarning grammatik madaniyati,

soʻz boyligi, sintaktik, morfologik bilimlari sinfdan tashqari mashgʻulotlardagi grammatik oʻyinlar orqali boyitiladi, mustahkamlanadi va chuqurlashadi. Shuningdek, bunda tanqidiy va ijodiy fikrlash, hamkorlikda ishlash, axborotni mustaqil izlab topish, jamoada fikr almashish, jamoa fikriga hurmat bilan qarash, oʻz fikrini dalillar orqali isbotlash kabi zamonaviy koʻnikmalar shakllanadi. Oʻquvchini markazga qoʻygan (shaxsiy yoʻnaltirilgan) taʼlim texnologiyalari asosida tashkil etilgan grammatik oʻyinlarda har bir oʻquvchi oʻzining ilgʻor tomonlarini namoyon qilish, zaif tomonlari ustida ishlash, oʻzi uchun muhim boʻlgan yangi bilimlarni oʻzlashtirish, jamoada oʻz oʻrnini topish, jamiyatga ijtimoiylashtirish, intellektual va axloqiy rivojlanishida muhim bosqichlaridan biriga aylanadi. Shu tariqa, grammatik oʻyinlar yordamida oʻquvchilar til qonuniyatlarini nafaqat bevosita, balki bilvosita, hayotiy misollar, ijodiy yondashuvlar, dramatik vaziyatlar orqali ham oʻzlashtira oladi. Oʻquvchilarda grammatik koʻnikmalar, nutq madaniyati asoslari, adabiy til normalari haqidagi bilimlar bevosita hayotiy faoliyatga, amaliy Natijalarga konvertatsiya qilinadi. Bu esa oʻqituvchi va oʻquvchi oʻrtasida ijobiy muloqotni, oʻzaro hurmat, hamjihatlik, har bir ishtirokchini yutuqqa yetaklash, motivatsiyasini oshirish muhitini yaratadi [5].

Xulosa

Sinfdan tashqari mashgʻulotlarda grammatik oʻyinlardan foydalanish oʻquvchilar uchun grammatik bilimlarni mustahkamlash, qoʻshimcha koʻnikmalar olish, nutq va tafakkurni rivojlantirish, ijodiy hamkorlikda ishlash, ijtimoiy qobiliyatlarni rivojlantirishda oʻzining samaradorligini isbotlagan muhim usullardan biridir. Oʻyin asosidagi taʼlim oʻquvchilarni qiziqtiradi, bilim olishga ragʻbatlantiradi, mustaqil fikrlash va oʻz fikrini ifoda etish qobiliyatini oshiradi. Bu jarayon pedagogik innovatsiyalardan foydalanish imkoniyatini ochadi. Natijada, zamonaviy talablarga javob bera oladigan, ongli, faol, bilimli, mustaqil va hamkorlikda ishlay oladigan shaxslar shakllanadi. Sinfdan tashqari mashgʻulotlarda grammatik oʻyinlarni tizimli tadbiq etish taʼlim sifati va samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abduazizova Z. N. — Ona tili oʻqitish metodikasi. Toshkent: Oʻzbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi Nashriyoti, 2020. 320 bet.
2. Abdullaeva M. M. — Grammatik kompetensiyani rivojlantirishning pedagogik asoslari. Samarqand: SamDU nashriyoti, 2022. 254 bet.
3. Akramov B. A. — Oʻzbek tilini interfaol oʻqitish metodlari. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018. 212 bet.
4. Ergashova S. R. — Til oʻrgatishda oʻyin texnologiyalarining oʻrni. Fargʻona: FDU nashriyoti, 2021. 156 bet.

5. Muhammadiyeva D. Z. — Pedagogik innovatsiyalar va interaktiv metodlar. Toshkent: “Ilm zor”, 2019. 240 bet.
6. Qodirova G. M. — Nutq madaniyati asoslari. Toshkent: Fan va texnologiya, 2023. 209 bet.
7. Qosimova D. T. — O‘quvchilar nutqini rivojlantirish usullari. Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. 175 bet.

